

FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK FOGLALKOZTATÁSA AZ AUTOMATIZÁCIÓ TÜKRÉBEN

EMPLOYMENT OF PERSONS WITH DISABILITIES IN AUTOMATION IN THE MIRROR

Lukács Flóra*

Abstract

In the accelerating world caused by our age, it is essential to examine the wide range of disabilities in the labor market. In the present study, due to the size constraints, I present the examined target group primarily in the light of automation. I examine the disability policy of Hungary and Hungary, and I try to formulate realistic and philanthropic predictions for the future. In my view, the information knowledge society offers new types of opportunities for some, but inequalities are increasing in favor of the majority. In terms of labor law, I would like to see the injured people behind the rules.

Key words: labor law, employment of people with disabilities, automation

Kulcsszavak: munkajog, fogyatékkal élők foglalkoztatása, automatizáció

Bevezető

Sokfajta fogyatékoság, sokféle igény, felgyorsult világ, automatizáció. A fogyatékoságot a maga általánosságában vizsgálom, együtt veszem a különböző csoportokat a közös nevező meghatározása érdekében, nem feledve, hogy egyébként heterogén a halmaz. Hogy áll Magyarország fogyatékoságügyi politikája? Milyen jövőkép rajzolódik ki a digitalizáció és az automatizáció révén átalakult munkaerőpiacon? Tanulmányomban ezekre a kérdésekre keresem a választ, illetve reális és emberbaráti jóslatokat próbálok megfogalmazni. Meglátásom szerint az információs tudástársadalom egyeseknek új típusú esélyeket nyújt, de a többség javára fokozódnak az egyenlőtlenségek. Munkajogi szempontok mellett, szeretném meglátni a szabályok mögött a sérült embereket. Úgy gondolom, hogy a vizsgált kérdéskör empátia és szolidaritás nélkül nem vezethet eredményre és nem is lehet sikeres. Szeretném, ha a társadalmi kirekesztés is megváltozna a magyar kultúrában az adott személyekkel szemben, ehhez szükség van mindenkire. A magyar államra, hogy a feltételek jogszabályi hátterét megadja, a munkáltatók megfelelő hozzáállására, és a sérült személyek magabiztos fellépésére. A fogyatékkal élő embereket leértékelő sztereotípiák és előítéletek sújtják. Többségük esetében a látható fizikai különbözőségeik miatt társadalmi pozícióvesztés figyelhető meg. Az előítéletes személy lenéz és megvet, anélkül, hogy belegondolna a másik fél helyzetébe. A sérült emberekről alkotott képünk mindig is a kisebbségi kategóriába fog tartozni, ez vitathatatlan.

* Lukács Flóra, harmadévfolyamos, nappali tagozatos hallgató, Munkaügyi és Társadalombiztosítási Igazgatási alapszak, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, lukacsflora19@gmail.com. Konzulens: Dr. Mélypataki Gábor, egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Agrár- és Munkajogi Tanszék.

Véleményem szerint korunk társadalmi elitjéhez tartozók is, akár politikai vagy műveltségi szinten nagy befolyást gyakorolnak ezen előítéletek csökkentésében, hiszen ők döntenek azok kulturális illetve etikus kereteiről, amelyekhez egyes személyek saját előítéletességüket mérik. A közös cél kijelölése, valamint az intézményes támogatás elengedhetetlen eszköze az egyenlő esélyek érvényesítésére, valamint a társadalmi elfogadásra, még az automatizáció világában is.

1. Magyarország fogyatékosügyei politikája

A felvázolt problémák bemutatására és a megoldási javaslatok keresése, fontos része lehet a fogyatékosügyei politikának. Magyarországra vonatkozóan a fogyatékosügyei politika az alábbi dokumentumokból építkezik:

- ENSZ általános szabályok (Standard Rules);
- ENSZ UNESCO Salamancai tézisek (inkluzív iskola);
- ENSZ ILO 159.sz Egyezmény (foglalkoztatási rehabilitáció);
- ENSZ WHO A funkcióképesség, a fogyatékos és az egészség nemzetközi osztályozása;
- Európa Tanács: Európai Szociális Charta, Malagai Politikai Nyilatkozat, Határozat a korszerű technológiáról, Határozat az épített környezetről;
- Európai Unió: Alapszerződés és Alapvető Jogok Chartája, Európai Cselekvési terv, Madridi Nyilatkozat, Fogyatékos személyek európai éve;
- Magyarország: Törvény a fogyatékos személyek jogairól, Törvény az esélyegyenlőségről, Országos Fogyatékosügyei Program.¹

Fontos kitérni a fogyatékos személyeket érintő jogszabályokra a munkavégzésükre tekintettel. A törvényi rendelkezések munkajogi védelemben akarják biztosítani ezen személyek körét. Minden ember szeretné biztonságban érezni magát a munkája során is. A következő törvényi rendelkezések erre adnak biztosítékot a fogyatékoságuk miatt nehézséggel küzdőknek:

- A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998.évi XXVI. törvény 15.§ (Foglalkoztatás);
- Az egyenlőbánásmódról és az esélyegyenlőség elmozdításáról szóló 2003.évi CXXXV. törvény és a 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről.

A továbbiakban az Országos Fogyatékosügyei Program végrehajtásának 2022. évig tartó Intézkedési Tervét foglalom össze, hogy átfogó képet kapjunk az aktuális hozzáállásról a foglalkoztatás területén. Ez az alapidokumentumként szolgáló koncepció a 1187/2020. (IV. 28.) kormány határozatban jelent meg.² Hozzávetőlegesen vizsgálom az Európai Bizottság stratégiáját is, melyben a fogyatékosággal élő személyek jogai vannak lefektetve 2021 és 2030 közötti időszak keretein belül. Az Országos Fogyatékosügyei Programban több fejezetre kiterjedt szabályozás tekinthető meg, dolgozatomban viszont csak a foglalkoztatás témakörét fejtem ki.

A terv koordinálásáért és végrehajtásáért az emberi erőforrások minisztere felelős, aki beszámolót készít és jelentést tesz a kormánynak. Részben felelős lehet még a foglalkoztatási pontoknál az innovációért és technológiáért felelős miniszter, a pénzügyminiszter, a belügymi-

¹HORVÁTH Péter: A társadalom fogyatékosügyei (köz) gondolkodása alakulásának és alakításának néhány aspektusa. Fogyatékosügy-politikai szakismeretek. Szöveggyűjtemény – Budapest: ELTE BGGYK 2009 17. oldal
² 1187/2020. (IV. 28.) Korm. határozat az Országos Fogyatékosügyei Program végrehajtásának 2022. évig tartó Intézkedési Tervéről. Megjelent: Magyar Közlöny; 2020. évi 90. szám; 2020. április 28.; 2265-2277.

niszter és a miniszterelnökséget vezető miniszter is. A foglalkoztatás témakörében nyolc különálló pont, intézkedési terv megfogalmazására került sor. Ezek között megkülönböztethetjük a forrást nem igénylőket, amelyek meg tudnak valósulni anyagi hozzájárulás nélkül is, és a forrást igénylő intézkedéseket, amik a hazai és nemzetközi anyagi támogatásokból bontakoznak ki.

Igy forrás nélkül kivitelezhető a munkacsoportok létrehozása a fogyatékkal élő fiatalok érdekében, hogy könnyebb és sikeresebb legyen az átvezetés az oktatásból a munkaerőpiacra. Ehhez szükséges a különböző ágazatok együttműködése és a szakmai gyakorlati programok további támogatása. Ugyanezt célul tűzte ki az uniós stratégia is, bővítve azzal a kikötéssel, hogy rugalmas formákban valósuljon meg, ugyanakkor könnyen hozzáférhető képzési programokkal karöltve menjen végbe. A hosszú távú foglalkoztatás elérése érdekében sokat számít a fiatalok és pályakezdők részére adott iránymutatás, mentor tevékenység folytatása. Ezen túlmenően az intézkedési terv azt az elvárást is megfogalmazza, hogy a nagyobb arányú foglalkoztatás megvalósítása érdekében javaslatot kell kidolgozni a rehabilitációs hozzájárulás fizetési kötelezettség alternatív lehetőségeire vonatkozóan. Uniós elvárásként megfigyelhető a szociális védelem további garantálása. A fogyatékos emberek közszférában történő foglalkoztatását is támogatandó.

Forrást igénylő intézkedéseként az alábbiakat sorolhatjuk fel: Európai Uniós forrásbevonással és az ún. TOP programok felhasználásával támogatni kell a fogyatékos és megváltozott munkaképességű személyek foglalkozási rehabilitációját, mentorálását, képzését, kompetencia fejlesztését. Ezzel összefüggésben a munkahely teljes akadálymentesítése is valósuljon meg (ide tartoznak pl.: foglalkozási rehabilitáció; képzés; kompetenciafejlesztés; speciális eszközök és berendezések, amik a munkavégzést segítik) Ezzel összevetve az Uniós stratégián belül is kiemelt helyen szerepel az akadálymentesség. Legfőképp a szabad mozgás és letelepedés lehetősége, valamint a demokratikus folyamatban való részvétel kerül említésre.

Szintén Európai Uniós forrásbevonással, továbbá EFOP-1.9.3-VEKOP-17 támogatással (A foglalkoztatási rehabilitáció szakmai folyamatainak fejlesztése) kell egy olyan adatbázist megteremteni, ami modern és országos lefedettséget garantál, valamint a többi állami állásportállal is összekapcsolt állapotban van. Lényege a kapcsolatteremtés a fogyatékkal élő munkavállalók és munkaadók között állami segítséggel. Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában kell megvalósítani az következő célt: a munkalehetőségnek bővítése a sérült célcsoport számára. Ezzel összefüggésben az uniós forrásból finanszírozott aktív munkaerő-piaci eszközöket hozzáférhetővé kell tenni.

Az Európai Szociális Alap és a központi költségvetés társfinanszírozásában, valamint európai uniós forrásbevonással, és különböző TOP és EFOP programok bevonásával³ kell támogatni az elhelyezkedést, társadalmi szemléletformáló kampány indításával, amely segíti a munkahelyi befogadást és elfogadást.⁴

Következtetésképpen levonható, hogy a kormány a foglalkoztatásuk maximalizálására törekszik, ehhez fogalmaz meg elősegítő módszereket és eszközöket a megkülönböztetésmentesség fogalmának fennállása mentén. Az is elmondható, hogy az aktuálpolitika a fogyatékkal élők megmaradt képességeire próbál építkezni és az integrációt szeretné erősíteni. Az aktív megol-

³ TOP-5.1.1-15 (Megyei szintű foglalkoztatási megállapodások, foglalkoztatási-gazdaságfejlesztési együttműködések), TOP-5.1.2-15 (Helyi foglalkoztatási együttműködések), TOP-6.8.2-15 (Helyi foglalkoztatási együttműködések a megyei jogú város területén és városkörnyékén), EFOP-1.9.3-VEKOP-17 (A foglalkoztatási rehabilitáció szakmai folyamatainak fejlesztése).

⁴ 1187/2020.(IV.28.) Kormányhatározat Az Országos Fogyatékosügyi Program végrehajtásának 2022.évi tartó Intézkedési Tervéről

dásokra törekednek. Lényeges szempont továbbá a munkáltatók gondolkodásmódja. Megközelítésük elemi szerepet játszik a fogyatékkal élők gazdasági aktivitásának fokozása terén. Az esélyegyenlőség iránti szükségesség egyre inkább dominánsabbá válik az élet minden területén, ez a munka világában sincs máshogy.

Számomra a maradéktalan munkaerő-piaci esélyegyenlőség azt jelentené, ha egytől egyig mindenki hozzáférhetne a szakképzéshez, bármely foglalkozáshoz, munkához diszkriminációmentesen. A téma szempontjából, azért kiemelten fontos az oktatáshoz való hozzáférés, mivel a nehézségekkel küzdő fogyatékos személyek egyik kiútja a tanulás. Ez a megállapítás elmondható nagy általánosságban a többi emberi élethelyzetre is. Esetükben a megfelelő kompetenciák hiányát, más hasznos tudomány erősítésével lehetne kompenzálni. Az uniós dokumentum is taglalja a készségfejlesztés fontosságát, ide érte a digitális oktatás nélkülözhetetlen szerepét is. Sajátos életmódjukat egyrészt megkönnyítené a felhasználó szintű vagy akár a profin elsajátított informatikai ismeretek megléte, fokozva ezzel lemaradásukat. Azt gondolom, hogy az Országos Fogyatékosügyi Program végrehajtásának 2022.évig tartó Intézkedési Tervében meghatározott irányvonalak a fogyatékkal élők foglalkoztatási helyzetének rendezésére és lehetőségeik kiegyenlítésére alkalmasnak bizonyulnak, de konzekvenciákat csak a terv lezárulta után lehet megállapítani.⁵

2.A magukért beszélő adatok

A téma fontosságát emelik ki a számok is, mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban. Talán sok ember meglepődne azon az állításon, hogy a fogyatékossgal élő személyek teszik ki a világ legnagyobb kisebbségi csoportját. A fogyatékossgal összefüggő költségek az EU tagállamok nemzeti szociális költségvetéseinek harmadik legnagyobb tételét képezik. Ezt megelőzni csak az egészségügyi és öregségi kiadások tudták az OECD – Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (2003) ismertetői szerint.⁶ Az ILO – Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (2016) által becsült adatok alapján Földünk lakosságának a 15%-a, közel egymilliárd ember tartozik ide. Magyarországon a KSH – Központi Statisztikai Hivatal kimutatásaival is tudunk számokat közölni, amely azt mutatja, hogy a lakosság közel 10%-a fogyatékossgal él együtt.⁷ A 2011-es felmérések szerint valamilyen fogyatékossgal élőkhöz száma összesen 490.578 fő. Ebből a számból 260.031 nő és 230.547 férfi.⁸

2.1.Gazdasági aktivitás

Gazdasági aktivitás aspektusaiból a legnagyobb számot az inaktív keresők teszik ki. Ők azok, akiknek ugyan nincs állásuk, de mégis van valamilyen jövedelmük. Ez a jövedelem származhat akár különböző segélyekből, vagy egyéb tevékenységekből, amivel magukat munka nélkül fenn tudják tartani. Őket követik a sajátjogú és rokkantsági nyugdíjasok, illetve a baleseti járadékosok. Dolgozatom lényeges adata a 65.581 fő fogyatékossgal élő foglalkoztatott személy,

⁵ Union of Equality Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030 - European Commission 2021 12-13. o.

⁶ BALÁZS-FÖLDI Emese: A fogyatékos és megváltozott munkaképességű személyek munkaerőpiaci részvételét befolyásoló jellemzők, Doktori értekezés, Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar Ihrig Károly Doktori Iskola 2016, 147. o.

⁷GYÖRI Zsuzsanna - CSILLAG Sára: Vállalati felelősségvállalás és fogyatékossgal élő személyek foglalkoztatása: külön múlt – közös jövő? 1. rész : A kapcsolódó politikák fejlődése az EU-ban és Magyarországon, Vezetéstudomány - Management Review, Budapest, 2019, 14. o.

⁸Központi Statisztikai Hivatal 2011.évi Népszámlálás - 11. Fogyatékossgal élőkhöz, Budapest, 2014, 12.o.

ők az adott ábra közepén helyezkednek el. A legkevesebb főt adó két csoport az eltartottak és a munkanélküliek. Az eltartott személyek foglalkoztatási szempontból nem relevánsak dolgozatom célját tekintve, mivel ők vagy gyermekek, vagy olyan fogyatékossgal küzdenek, mellyel nem is lehetnek része a munkaerőpiacnak. Viszont a közel 16.000 fő munkanélküli személy jövőbeli foglalkoztatásának maximalizálása megtörténhet. Személy szerint nem tartom elképzelhetetlennek, hogy a következő népszámlálás adatai ettől jóval kevesebb számot mutassanak az adott csoport tekintetében, amire majd 2022-ben kerülhet sor a koronavírus következtében. Állításom megerősítéseként példaként megemlítem a már kedvezőbb jogszabályi háttérrel, az elfogadóbb társadalmat és a sokféle hasznos foglalkoztatást elősegítő módszert, valamint támogatást. Hazánk a foglalkoztatási esélyek növekedésére törekszik, amely egyben az állami kiadások csökkentésére is irányul.⁹

3. Vajon mit jelent ma fogyatékossgal élni és dolgozni?

Saját gondolatom szerint, fogyatékossgal élni kiszolgáltatottság. Segítség nélkül, aligha lehet teljes életet élniük. Fontos, hogy a társadalom minden tagja észrevegye azt, hogy ők is köztünk élnek, vannak igényeik és érdekeik is. Minden szinten tennünk kell azért, hogy a környezetünk elfogadja, és kellőképpen megbecsülje a sérült embereket. Az alapvető aktivitással küzdő személyek számára fontos a foglalkoztatásuk. Jelentős előrelépés volt 2012-ben az egyes fogyatékossgal élők számára a cselekvőképtelen munkavállaló fogalmának megalkotása, mivel így nem csak a mozgáskorlátozottak és testi fogyatékossgal élők tudnak munkát végezni, hanem a pszichoszociális fogyatékossgal élők is. Erős meggyőződés, hogy a társadalmi elfogadás is nő a célcsoport irányában, ha hasznos és értékteremtő tagjai lehetnek a társadalomnak a foglalkoztatásuk következtében. Ez szükségszerűen magával hozza, hogy a fogyatékossgal élők önbecsülése is erősebb lesz. Továbbá a megkeresett munkabérből saját anyagi helyzetük is megváltozik, nem lesznek kiszolgáltatva a meghatározott szociális ellátásokra, így az életminőségük is dinamikusan javulhat. Nem mellesleg ők is adófizető állampolgáraivá válnak az országnak, így az intézkedéseknek gazdasági szempontból is pozitív jelentőségük van. A munka, mint stratégia, cél és eszköz a központi gondolat.

A fogyatékossgal élők helyzetének bemutatása fontos a média reprezentáció szemszögéből is. Elsősorban magyar példaként, egy televíziós magazint szeretnék bemutatni. Amely áttekintést ad nemcsak a fogyatékossgal együtt élő munkavállalók helyzetéről különböző területeken, hanem a társadalom elfogadását is hívatott kivívni, vagy inkább magasabb szintre emelni az irányukban. Az Esély című heti magazin, mély érzésű és elgondolkodtató műsor. Az adás keretein belül, különböző foglalkozások adnak bepillantást a szervezetük működésébe. Készülnek riportok, interjúk is a sérült személyekkel, teljes az összhang és értékteremtő pillanatok valósulnak meg.

Másik személyes kedvencem a jó gyakorlatok szempontjából a Szociális Farmok működése, amely alapvetően mezőgazdasági munkavégzés, elrejtett társadalmi funkciók kiegészítésével együtt. Olyan reintegrációs foglalkoztatás, ami lényeges társadalmi és ökológiai szerepet is gondoz.¹⁰ Biztonságérzet maximális megléte nyilvánul meg a fogyatékossgal élők irányába.

Fontos azt is kiemelni, hogy a védelem a klasszikus foglalkoztatási jogviszonyok között is megvalósulhat, ezek közül, mint jó gyakorlatot mutatnám be az alábbiakat:

⁹Központi Statisztikai Hivatal 2011.évi Népszámlálás - 11. Fogyatékossgal élők Budapest, 2014 17.o.

¹⁰OROSZ Flóra -A szociális farmszolgáltatást igénybe vevő fogyatékos és megváltozott munkaképességű személyek alapjogi védelme. Pro Futuro, 2021/3 szám 2.o.

Auchan: Magyarországi munkavállalóinak a 6%-a megváltozott munkaképességű személy, köztük fogyatékkal élők is. Ez mintegy 420 főt jelent. A cég elkötelezett az adott személyek foglalkoztatásának a támogatására. Háromszor részesültek a Fogyatékos-barát Munkahely érdemben. Kezdetben meglévő munkakörökre vettek fel embereket, majd újakat alakítottak ki nekik és jelenleg a hatékonyságuk maximalizálására törekednek.¹¹

Szerencsejáték zártkörűen működő részvénytársaság: Szintén részesült már ugyanolyan Fogyatékos-barát Munkahely elismerésben, mint az előbb említett Auchan vállalat. Adott helyzetben a fogyatékossgal élők hosszú távú foglalkoztatása a célkitűzés. Kezdetleges foglalkoztatásuk a sorsjegy értékesítésnél volt megfigyelhető.¹²

A Fogyatékos-barát Munkahely elismerés a munkáltatók és a fogyatékkal élő munkavállalók közötti kapcsolatteremtés, kommunikáció céljából valósult meg. Ugyanis az elismerést egy programban eltöltött sikeres időszak előzi meg. A programban a munkáltatók célokat tűznek ki segítve ezzel a sérült munkacsoport foglalkoztatásának a megvalósulását. Ilyen az akadálymentes munkakörnyezet kialakítása, ami nem csak a munkabiztonság szempontjából fontos, hanem általános elvek érvényesülését is garantálni tudja. Mint például a kényelmesség, biztonság, kezelhetőség, szervizelhetőség, karbantarthatóság, ergonómiai, műszaki minőség, szabványosság (pl.: stabilitás, szilárdság, javíthatóság).¹³ Kardinális jelentőséget tulajdonítok a személyes tapasztalatok megismerésének, így tisztább következtetéseket tudunk levonni. A foglalkoztatási problémák és megoldások egyik autentikus alanya a következőket adta hírül egy interjú kereteiben.

Rebecca Maskos német pszichológus újságíró vélekedését szeretném bemutatni, aki maga is fogyatékossgal küzd. A munka és a fogyatékossgal összeegyeztethetősége témájú cikkben a következőket állítja: A fogyatékos személyek nem minden esetben képesek munkavégzésre, ez teljesen érthető és elfogadott. Sokan úgy gondolják, hogy ők a szociális juttatásokat automatikusan megkapják, ezért nincs helyük még a munkaerőpiacon is. Nem akarnak velük együtt dolgozni. Ezeket az előítéleteket ő is személyesen megtapasztalta. Tanulmányai során sokszor felmerült benne az a kérdés is, hogy érdemes-e egy fogyatékkal élő számára magas szintű ismeretekre szert tenni, mivel az akkori elfogadottság minimális szintű volt irányukba. Sok aggály merült fel vele kapcsolatban, arra vonatkozóan, hogy eleget tesz-e ő is a szervezet megfelelő működéséhez és sikerességéhez? Munkanélküliségét sokszor megtapasztalta az elutasítást, ebből építkezett és erősebb lett. Elmondása szerint: „A fogyatékkal élő álláskereső átlagosan 100 nappal hosszabb ideig munkanélküliek, mint az ép társaik.” Kitér arra is, hogy sok munkáltató nem jól értesült a támogatási lehetőségekről, illetve az akadálymentesítés támogatott megvalósításáról sem, ami szintén gátat képezhet. Ez különösen a kisebb foglalkoztatókra jellemző. Felmerülnek megalapozatlan aggodalmak is a munkáltatói oldalon. Például, hogy a fogyatékkal élők összezavarják a munkafolyamatokat és többletmunkát okoznak a szervezet számára. Véleményem szerint a bizonytalanság valószínűleg abból fakad, hogy nem foglalkoztattak még fogyatékkal élő munkavállalót, aki ezeket a rossz előítéleteket lerombolhatta volna. Egyetértek vele, hogy a képzettség fontossága mellett a társadalmi érzékenyítés és a munkahelyi csapatszelleme erősítése is meghatározó szerepet játszik. Jelenleg, mint fogyatékkal élő munkavállaló napi munkájában minden oldalról megkapja a támogatást és

¹¹ KÖPECZI-BÓCZ Tamás: proAbility – Jó gyakorlatok megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatására CCPrinting Kft. 14. o.

¹² KÖPECZI-BÓCZ Tamás: proAbility – Jó gyakorlatok megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatására CCPrinting Kft. 21. o.

¹³Budapest Főváros Kormányhivatala: Módszertani Segédlet a megváltozott munkaképességű munkavállalókat foglalkoztató munkáltatók akadálymentesítési előírásaihoz 2020 5. o.

a jövőben is ezért fog küzdeni. A vele közös terhekben szenvedők hangjaként megtalálható a német közéletben.¹⁴

Nem hiszem, hogy a sérült emberek tulajdonképp eltérnének a társadalom többi tagjától, leszámítva attól a tényről, hogy károsodásuk a társadalommal vagy egy emberi közösséggel kapcsolatosan elfogadhatatlan lehet a történelem egy bizonyos pontján vagy egy bizonyos helyen. A sérüléseket valójában a társadalom szüli. A sztereotípiák lerombolása az egyén és a közösség hozzáállásán múlik. Ebben a témában három kulcsszót érdemes leszögezni: esélyegyenlőség, akadálymentesség, fogyatékoság. Utóbbi az érintettek körében, egyáltalán nem kedvelt kifejezés. Nem meglepő, mivel önmagában nézve negatív értelmet ad az egyén minősítésére, ami jobban erősíti ezt, hogy a társadalom más csoportja gyakorta használja szintén negatív jelzőként mások megsértésére, megalázására. Ez a szemlélet elítélendő, de nem meglepő. Sajnos a fogyatékoság egy olyan állapot, ami végig kíséri az egyént az egész életén keresztül. Vannak esetek, ahol javítható és szinten tartható az állapot, de jellemző, hogy fokozatosan elveszíti a meglévő képességeit, tudását. Fontos észrevenni ezen emberek értékét, valamint kezelni, mint társadalmi problémát. Nem lehet beletörödni abba a szemléletbe, hogy ezen csoport a társadalom többi tagjához képest alárendelt szerepben élje a mindennapjait. Teljesen egyenrangú pozíciót elérni pedig nem csak a feltételek megteremtésével, szolgáltatások biztosításával, segélyezéssel és hátrányos megkülönböztetés tilalmával tudjuk, hanem talán a legfontosabb elemmel, hogy ember számba vesszük őket és sajátos értékeiket.

3.1. Aktuális magyar foglalkoztatás a fogyatékos személyekre nézve

Több foglalkozás csoport is megfigyelhető, melyeknél nagyon eltérő foglalkoztatási számokat figyelhetünk meg. Lényeges következtetés, hogy a sérült személyek legjava a szakképzettséget nem igénylő, azaz az egyszerű foglalkozás kategóriában van jelen. Analizálható az a tendencia, miszerint minél nagyobb tudást, képzettséget és kompetenciát igényel az adott foglalkozási csoport, annál kevesebben tudnak azon a területen érvényesülni. Persze mint mindenhol, itt is vannak kivételek.¹⁵

Az egyszerű, szakképzettséget nem igénylő munkakörökben található fogyatékkal élő honfitársaink legjava. FEOR- kód 9 alapján a következőket különböztetjük meg:

- Takarítók és hasonló jellegű egyszerű foglalkozások;
- Egyszerű szolgáltatási, szállítási és hasonló foglalkozások;
- Egyszerű ipari, építőipari, mezőgazdasági foglalkozások.¹⁶

A foglalkoztatottságuk ösztönzését kívánta elősegíteni a szakképesítést nem igénylő munkakörben dolgozók szociális hozzájárulási adókedvezménye immáron 8 éve jelen van a magyar jogszabályi rendszerben. Ez a járulékkedvezmény a munkaerő-piaci szempontból hátrányos helyzetben lévőket célozza meg, így a fogyatékkal élőket is. Önmagában a munkakör jellege a meghatározó szempont. 2021-ben a szociális hozzájárulási adókedvezmény mértéke (személy/hó) maximum összege 12.973-Ft.¹⁷ Az alábbi főcsoportba tartozó személynek nem kötelező a garantált bérminimum kifizetése, elegendő a minimálbér. Véleményem szerint ez a

¹⁴ Rebecca MASKOS: Behinderung und Arbeit, das passt für viele nicht zusammen. Forrás: www.faktor-a.arbeitsagentur.de/mitarbeiter-finden/behinderung-und-arbeit-das-passt-fuer-viele-nicht-zusammen/ (megtekintés dátuma: 2021. 11. 03.)

¹⁵ Központi Statisztikai Hivatal 2011. évi Népszámlálás - 11. Fogyatékosággal élők Budapest, 2014, 37-60.

¹⁶ Egyszerű, szakképzettséget nem igénylő munkakörök, Forrás: <https://feorszam.hu/csoport/szakkepzettsaget-nem-igenylo-egyszeru-foglalkozasok>, (megtekintés dátuma: 2021. 11.3.)

¹⁷ 2018. évi LII. törvény a szociális hozzájárulási adóról

kedvezmény, amely a munkáltatókat illeti meg, vonzóbbá tette a Magyarországon történő foglalkoztatást a külföldi befektetők számára is. Igaz nem csak ez az egyetlen járulékkedvezmény keltette fel a figyelmet, hanem több más adópolitikai eszköz is, amelyek a beruházások ösztönzését hivatottak elérni hazánkban. Magyarország, mint „összeszerelő üzem”.¹⁸ Ez a hasonlat tökéletesen megállja a helyét, ha arra gondolunk, mennyi gyár telepedett le hazánkban az elmúlt évek során. A gyárak jelentős részénél megfigyelhető nagy létszámú operátorok foglalkoztatása, akik általában fizikai munkát végeznek, kézi erővel. Náluk az alapvető kritérium lehet például a számolás, olvasás. Végzettség nem tartozik a követelmények körébe. Azért is, mert az elvégzendő munka nem bonyolult, könnyen elsajátítható betanítással. Önálló döntéshozatalt a munkavégzés során a munkavállalótól nem követelnek meg, mivel utasításokat, monoton ismétlődő feladatokat végeztetnek el vele. Gyártósori munkavállalók esetében a szervezet a következő szempontokra összpontosít leginkább a gazdasági profit termelés esetében: A szükséges munkaerő és munkaidő vagy termék előállítás idő minimalizálására és a hatékonyság maximalizálására. A gyári közeg és a monotonitás pesszimista felhangot eredményez esetemben. Véleményem szerint a szervezet dolgozóinak, és itt értve a fogyatékkal élőket is a Maslow- szükséglet hierarchiai elmélet szerinti kiteljesedéshez joguk van. Ami jól hangzik, csak az egyenlő esélyük és lehetőségük nincs meg, ami sokszor gátat szab a szintemelkedésnek. Felvetésem szerint a munkaerőpiaci Maslow piramisban az egyes szintek különböző magyarázatokkal is szolgálnak. Alapvető és alapszintű a fiziológiai szükségletek, melynél a megfelelő fizetést említem. Emberi igényeink kielégítésére, mint például étkezés csak akkor lehetséges, ha anyagilag is tudunk rá költeni, mint szinte minden más szükségletre, ami az életben maradásunkhoz elengedhetetlen. Megfelelő fizetés hiányában nem sikerülne. A biztonságérzet, ami jelenthet fizikai és lélektani tényezőket is. Ennek hiánya a kiszolgáltatottságot eredményezi. Fontos szempontnak ítélem meg a munkahelyi környezetben uralkodó bizalom kialakulását. A „kollektív feeling”-ként megjelölt következő szint a bizalmi kapcsolatok építésére szolgál. Ha olyanok veszik körül a munkavállalót, akik elfogadják – fogyatékoságára tekintettel, motiváltabb személyzet valamint jobb munkamorál következik be. Következő szinten fontos, hogy minden munkavállaló érezze munkájának és személyének az elismert értékét a szervezetben. A dicséret is sokat számíthat, a lelkesedés és motiváltság fenntartása érdekében. Végül a piramis csúcsa az önmegvalósítás címkét viseli. Ahol a fogyatékos munkavállaló képességei maximalizálást, valamint munkájában a legmagasabb fokú kiteljesedést érheti el. Dolgozatom második felében arra szeretnék kitérni, hogy ezek a folyamatok, munkakörök milyen jellegű változásokon mehetnek át a jövőt illetően. A modernizáció tükrében, azért esett a választásom az automatizációra, mivel a fogyatékkal élők leginkább az egyszerű képzettséget nem igénylő munkakörökben helyezkednek el és legjelentősebben pont ezt a területet fogja, vagy már érinti is az automatizáció.¹⁹

4. Az automatizálás megváltoztatja a munka világát

¹⁸ EKLER Bálint: Magyarország nem pusztán összeszerelő üzem! 2017, Forrás: <https://www.linkedin.com/pulse/magyarorsz%C3%A1g-nem-puszt%C3%A1n-%C3%B6sszeszerel%C5%91-%C3%BCzem-b%C3%A1lint-ekler/> (megtekintés dátuma: 2021. 11. 28.)

¹⁹ BECK-BÍRÓ Kata: A szervezeti keretek között történő egyéni önmegvalósítás, illetve annak támogató és gátló tényezői. Doktori értekezés. Budapesti Corvinus Egyetem Gazdálkodástani Doktori Iskola, Szervezeti Magatartás Tanszék Budapest, 2009. 14. o.

Miért is fontos a fent említett védelmi szintek összegzése, azért, mert olyan új jelenségek jelennek meg, mint az automatizáció. Az adatok feldolgozása és értelmezése után világosság vált számomra, hogy a fogyatékkal élők nagy fölénnyel kétkezi munkavállalóként jelennek meg a hazai munkaerőpiacon. A mesterséges intelligencia világszintű elterjedése különösen a foglalkoztatás terén a fogyatékkal élő személyek kitétségének a növelését fogja eredményezni. Hajdú József tanulmányában²⁰ sok ponton arra a következtetésre jut, hogy egyértelmű válaszokat a jövőre nézve nem tudunk megadni. De kitér arra is, hogy a világnak és a társadalmaknak tudni kell megfelelően kezelni, mivel ez a folyamat megállíthatatlan és talán a működőképes és célszerű használat lehet a kulcs. Azt gondolom, hogy a jelenlegi individualista társadalmunkban a munka fontos rendező elv. Az embereket azonosulnak azzal, amit csinálnak. Az automatizálást a cégek profitorientáltsága hívja el elsősorban. A robotokat használó cégek megadóztatásával a társadalom felé némi kiegyenlítettség lenne az adott munkakörök megszűnésében tekintettel. A munkahelyi robotok adókötelezettségére egyébként maga Bill Gates is javaslatot tett már.²¹ Ez egy alternatív megoldásnak számítana, de Elon Musk, a Tesla főnöke a másik ötlettel kampányol, ami a feltétel nélküli alapjövedelem gondolata.²² Utóbbi megoldási javaslat megér egy külön dolgozati témát, erre most nem térnek ki. Erős meggyőződés, hogy megfelelő politikai kontroll mellett a munka automatizálása kevésbé jelent majd problémát. Véleményem szerint, különös tekintettel a sérült személyek esetében a különböző high-tech fejlesztések és a technológia nagyléptű változása jelent majd gondot, mivel általános jelleggel elmondható, hogy képességeik korlátozottak ezek megértésére. Az új kihívásokhoz való alkalmazkodás amúgy is nehéz, főleg úgy, hogy még hátránnyal is indulnak. Ezek a kihívások megkövetelik azokat a készségeket tőlük, amik még az ép embereknél is nagy megpróbáltatást fognak vagy jelentenek akár napjainkban is. Gondolok itt az informatikai tudásra és a digitalizálással való lépéstartásra. Meglátásom szerint a kreativitás versenytényező lehet. Igaz ténymegállapítás, hogy a robotok hatékonyabban működnek az embereknél, de a kreatív gondolkodásra még nem képesek. Ebből a szempontból az ember jobb a gépeknél, még akkor is, ha fogyatékossgal él. Nyugtázható, hogy azok a munkahelyek, ahol a munkavállalók nem tudnak megújulni és fejlődni a korrallal az avulás és munkájuk felváltása történik majd meg a gépi tanulás és a mesterséges intelligencia valamint a robotikai térnyerésének köszönhetően. Az automatizálás negatív hatásaként ez már elkönnyelhető. Ebbe a csoportba tartoznak szintén az egyszerű foglalkozások és a szakképzettséget nem igénylő munkakörök. A mesterséges intelligencia térnyerése és felforgató hatása érinteni fogja a fogyatékkal élők legnagyobb munkavégzési területeit. Ezek a már korábban említett feldolgozóipar, gyáripar, mezőgazdasági jellegű munkák.²³

4. 1. Mekkora a veszélye az automatizálásnak az egyes munkaköröket tekintve?

A külföldi tanulmány szerint, amit az Oxfordi Egyetem és a Deloitte szakemberei közösen megállapítottak, az az egyes munkakörök fenyegetettségének a kockázatát kívánja szemléltetni az automatizáció vonatkozásában. A következőekben azokat a jelenlegi állásokat szeretném szemléltetni, ahol a vizsgált célcsoportom leginkább elhelyezkedik. A takarító jellegű

²⁰ HAJDÚ József: Mesterséges intelligencia hatása a munkaerőpiacra, avagy elveszik-e a robotok az ember munkáját. Infokommunikáció és Jog 2020/2. szám 3-9.

²¹ Robotadó felvetése – Forrás: <https://pcworld.hu/életmod/bill-gates-a-robotok-is-fizessenek-adot-224868.html> 2021. (megtekintés dátuma: 2021.11. 04.)

²² Feltétel nélküli alapjövedelem felvetése – Forrás: <https://novekedes.hu/hirek/elon-musk-ingyen-alapjovedelmet-adna-minden-allampolgarnak> (megtekintés dátuma: 2021. 11. 04.)

²³ HAJDÚ i.m.

kollektívába tartozók kiegészülve a többi alcsoporttal együtt átlagosan 94.4%-os automatizációs kockázattal számolhatnak. Mezőgazdasági és egyéb jellegű foglalkozások eredménye jelen kimutatásban 95%. Az egyéb kategória alá az alábbi eseteket sorolhatjuk például: portás, konyhai kisegítő, háztartási alkalmazott stb.. Esetükben az 57%-os eredmény sem mondható alacsony értéknek. A hulladékkal foglalkozó munkavállalók, mint például a szemétyűjtők vagy hulladékosztályozók kitétsége 48%. Kiugróan magas százalékos számot mutatnak még ezeken kívül az alábbi munkakörök: telefonos értékesítő, titkár, pénzügyi számlavezető, recepciós, szobalány, biztonsági őr, konyhai kisegítő.²⁴ Ezt igazolja az a megállapítás, hogy az egyszerű manuális munkafolyamatok elvégzésére tökéletesen megfelelnek az alacsony költségű robotok, nem úgy, mint a munkavállalók. Az eredményeket lefordítva munkakörök szempontjából az automatizálás áldozataivá válnak és eltűnnek a gyártósori, gépkezelői munkák, ügyfélszolgálati, adminisztrációval foglalkozó állások. Jól látszik, minél csekélyebb képzettséget és tudást követel meg egy munkakör annál egyszerűbb automatizálni. A kézi precíziós feladatok során is számos munkahely eltűnik, ami jelenleg a fogyatékosok többségének munkabiztonságát nyújtja.²⁵

5.A fogyatékos személyek munkajogi egyenlőségéről az automatizált jövőre vonatkozóan

A technológia magas szintű fellendülése veszélyt jelenthet azokra, akik áldozataivá válhatnak az automatizációnak. Alapvető állításom, hogy az oktatásba fektetett munka megtérül, ezért elsősorban az lenne a javaslatom, hogy nyitottá kell tenni a fogyatékkal élők innováció iránti érdeklődését és a továbbiakban az oktatásba beépíteni az IT és MI ismereteket. A tudás megszerzése elengedhetetlen! Ez nemcsak erre a csoportra vonatkozik, hanem nagy általánosságban véve minden magyar emberre, mert a jövőbeli humán tőkének igazodnia kell a megváltozott munkapiaci helyzetekhez. Muszáj előre terveznünk, a stabilabb és magas keresetet nyújtó munkahelyek kulcsa a tanulás. Célkitűzésnek lehet venni azt, hogy az innováció építse, és ne rombolja a társadalmat. A társadalmi újraelosztási intézkedések, csak addig működnek, amíg nyereség keletkezik. Ha nincs semmi, akkor nem lehet semmit sem szétosztani. A technológia megváltoztatja a munka világát és több munkahelyet is teremt. Lényeg, hogy a sérült személyek átképzése vagy esetleges ellátása hatékony módon történjen meg, elkerülve a további nehézségek okozását irányukba.

6. Megoldási javaslat és kockázatok

A későbbi munkanélküliséget okozó automatizálási folyamatok indokolják a megoldási javaslatok előterjesztését. Kardinalis jelentőséget tulajdonítva ezzel a szociális ellátórendszer, foglalkoztatáspolitikai és az oktatáspolitikai területén is. Az első lehetséges megoldás, ami kevésbé jelent radikális jelentőséget az az átképzés és fejlesztés. A meglévő fogyatékosok mellett az eddig elvégzendő munkafolyamatok, más jellegű megközelítése valósulna meg. A konkrét munkát már az automatizált robot vagy egyéb eszköz végrehajtja, a munkavállaló pedig ennek a folyamatnak az előkészítésében, legyen az egy egyszerűbb programozási feladat vesz részt. A továbbiakban végzi ennek ellenőrzését, karbantartását. Ezeket a robotokat nevezzük

²⁴ Munkakörök fenyegetettségének kockázata az automatizáció tükrében – Forrás: www.bbc.com/news/technology-34066941 (megtekintés dátuma: 2021. 11. 09.)

²⁵ HAJDÚ i.m.

kollaboratív robotoknak.²⁶ A már említett megfelelő kompetenciák elsajátítása az egyszerű betanítás alatt megtanulható, de fontos kiemelni, hogy felhasználó szintű informatikai tudásra kell építkoznünk. Ennek a tudásnak a megszerzése pedig már az általános iskolai tanulmányoktól el kell, hogy kezdődjön. Az élet szükségszerűvé teszi ezen tudás ismeretét, nem csak a későbbi munkavállalásra vonatkozóan. Az innovációval párhuzamos lépéstartásra van szükség.

A következő felvetésem arra épül, ha már az automatizáció nem igényli a felügyeletet a munkavállaló részéről, és már nem kéz a kézben dolgoznak együtt. Ekkor beszélhetünk a robotok adójáról. Ez egy alternatív bevételi forrás lenne, amely adóteher kivetésében nyilvánulna meg. Viszont, ha ezen a megoldási úton haladunk tovább, akkor a jogalkotónak számos olyan kérdést kell tisztáznia, ami nem magától értetődő és sok kivetni valót hagy maga után. Egységes jogi szabályozás vonatkozásában például meghatározni a robot jogi fogalmát, majd ehhez kapcsolni a további szabályokat. Több adójogi kérdés, ami jelen esetben nem került feldolgozásra. Például, hogy az adóterhet ki fizesse meg? A fogyasztók, gyárak, vállalkozások? A jogi kihívásokra adott válaszok nélkülözhetetlenek lesznek pár éven belül. De most a kitettségek az egyik leginkább veszélyeztetett körére, a fogyatékkal élők jövőbeli megélhetésére szeretnék összpontosítani. A munkaerőpiacon egyenlőtlenségeknek amúgy is kitett munkavállalók érdeke is az, hogy ezeket a sajátos formákat adóztassuk meg. Véleményem szerint, a felvetett adóteher kompenzálni tudja a munkaerőpiacról kiesettek megélhetési jogosultságát. Az állami bevételeket gyarapítaná, amit a szociális juttatásokba lehetne invesztálni. Felmerül a kérdés, hogy akkor mit dolgozzanak a munkára képes fogyatékkal élő személyek? A szociális juttatásaikat kiegészítve egyszerűbb szolgáltatási tevékenységek folytatását elképzelhetőnek tartom. Így a már kiegészített jövedelmük egy megfelelő megélhetési létet tudna biztosítani számukra. Én személy szerint ezen az állásponton vagyok, a megfelelő oktatási színvonal biztosításával együtt. A soron következő felvetés, amit jelen helyzetben elképzelhetetlennek tartok, hogy Magyarország meglépjen az a feltétel nélküli alapjövedelem gondolata. Számomra az igazságosság kérdését is felveti. Ki dolgozik meg azért, hogy más alanyi jogon megkapja? Jelen esetben azok a fogyatékkal élő munkavállalóknak járna, akik munkahelyüket az automatizálás következtében elveszítették. Véleményem szerint, ez hatalmas függési viszonyt eredményezne, a már kiszolgáltatott és nehéz körülmények között élő emberekkel szemben. Meglátásom szerint a gazdasági ismérvek mellett, beláthatatlan társadalmi hatásai is lennének. A munkavállalás lehetőségét biztosítani kell. Ez egy kiutat jelent minden ember számára. Ha van munka van jövedelem és van biztos megélhetés. Aktuális kormányunk célkitűzése, hogy aki dolgozni szeretne, az találjon magának megfelelő munkát.

Az eddig általam is felvázolt teóriák, elképzelések mind valószínűnek bizonyulnak addig a felvetésig, amíg nem gondolunk az egész világot érintő környezetszennyezésre, energiaválságra, és a globális felmelegedésre. A világ éghajlati változásai már most észlelhetőek. A különböző nemzetközi és világszintű egyeztetések pedig görbe tükröt mutatnak felénk. Céljuk az embereket figyelmének felkeltése, hogy közösen mindenki felelős a jövő nemzedékéért, de nem mennék messzire, akár a pár évtized múlva bekövetkező természeti katasztrófákért is. Beláthatatlan következmények, mégis süket fülek. Dolgozatomban arra a következtetésre szeretnék rávilágítani végeredményként, melyben beszélhetünk a robotika térnyeréséről a munkaerő-piacon, de számolnunk kell ezen munkaerőt kiváltó gépek előállításához szükséges környezetszennyező, pazarló eszközök gyártásához nélkülözhetetlen

²⁶ JAKAB Nóra: Robotika és a jog – A robotika munkajogot érintő kapcsolódásai, különös tekintettel a munkavállalói jogalanyiságra I. Miskolci Jogi Szemle, 2020/1. szám 48-59. 52.o.

alapanyagok, nyersanyagok végességével. Ha ezt is figyelembe vesszük, még bonyolultabb a képlet. A COVID-19 okozta chipválság, mely egész globális jelentőségű problémaként jelenik meg a következőkben, szintén lassítani fogja a fejlődésüket. De az energiaválság sem nélkülözhetetlen. A többi folyamat, amely jelentős informatikai erőforrást igényel kifejezetten környezetszennyező is. Merül fel a kérdés, mi a fontosabb az élhető vagy a modernizált jövő? Mert ha így gondolkozunk, számomra egyértelmű a válasz. Aktuális gazdasági nagyhatalmak mérhetetlen szintű károsodást okoznak nekünk most, és ha ez így marad a jövőnkre nézve is. Nem mindegy meddig mondhatjuk, hogy jövő. Jelen álláspont szerint, ami a klímaválság kezelést jelenti maximum 50 akár 60 év? Nem. Nekem a jövő, a gyermekeim és utódaim jövője ennél több. Az én jövőképem a tiszta jövő. Ehhez pedig szükség van minden szinten a felelősségvállalásra. Ha a munkajogi vetületre vonatkoztatom vissza, maradjon meg a foglalkoztatás kis vagy szükséges mértékű robotizálással, gondolva így a környezetünk és az egyszerű, fejlődésükben korlátozott fogyatékos munkavállalók védelmére is.